

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВА ТА ПОЛІТИКИ

DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i66.665>
УДК 004:32+378

С. В. Ківалов
orcid.org/0000-0002-4651-1805
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
академік Національної академії педагогічних наук України,
президент
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ЧИННИК СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЙОГО РОЛЬ У СФЕРІ ОСВІТИ

Засоби комунікації та інформації є невід'ємним елементом усіх процесів, що формують загальне уявлення про події та суб'єктів, які публічно представляють інтереси різних груп населення, в тому числі задіяних у сфері освіти. Сучасне суспільство має великі можливості використання різних джерел інформування. Так, мас-медіа, соціальні мережі стають ареною комунікації між суб'єктами та об'єктами управління, зокрема і при організації освітнього процесу. Йдеться і про вертикальну, і про горизонтальну комунікацію: комунікацію управлінських структур усіх рівнів із закладами освіти та між собою, комунікацію між освітніми закладами чи комунікацію таких закладів із зовнішнім середовищем.

Інформаційно-комунікаційний фактор у сучасному суспільстві є важливим чинником розвитку та вдосконалення освітньої діяльності, підвищення ролі цієї сфери, яка формує демократичні принципи та визначає загальнонаціональні і міжнародні орієнтири насамперед серед еліти суспільства зокрема і серед населення загалом. Для одних країн інформаційний простір відіграє значну роль у збереженні стабільної соціальної системи, а для інших – це важливий напрям демократичних трансформацій, розбудови правової держави та громадянського суспільства.

Інформаційно-комунікаційні засоби стають важелями впливу на свідомість, поведінку всіх учасників освітньої діяльності, а ця сфера є складником більш широкої категорії – управлінських відносин у суспільстві та формування і реалізації державної політики. У зв'язку з цим варто звернути увагу на важливість державної політики щодо інформаційних каналів та їх об'єктивності, механізмів впливу на соціально-комунікативні зв'язки, авторитетності окремих медійних джерел у суспільстві тощо.

Актуальним напрямом дослідження є характеристика ролі інформаційних потоків у різних державотворчих процесах, які охоплюють і освітню сферу. Політика різних країн світу містить індивідуальні підходи щодо інформаційної системи та її впливу на суспільство, тому варто аналізувати досвід країн з різним рівнем розвитку та можливостями з метою визначення ціннісних орієнтирів та інформаційної доброчесності безпосередніх носіїв інформації та комунікації і суб'єктів, які використовують інформаційний простір як невід'ємний складник свого управлінського впливу.

Інформаційний простір є стратегічним об'єктом для держави, тому на сучасному етапі розвитку потребує законодавчої підтримки та регламентації при висвітленні подій і процесів. Інформаційна політика повинна будуватися на загально-визначених принципах, які не бу-

дуть збільшувати чи зменшувати досягнень або прорахунків під час реалізації управлінських рішень, впровадження їх у різних сферах життєдіяльності суспільства, включно стосовно освітньої політики, а об'єктивно відтворюватимуть суспільні події.

У сучасних реаліях інформаційний простір може використовуватися як платформа просування соціально-політичних інтересів на мікро-, мезо- чи макрорівнях за посередництва системи освіти, що зумовлює потреби поглибленого наукового аналізу цілого комплексу питань щодо інформаційно-комунікативних впливів.

Важливість дослідження інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків підтверджується великою кількістю різних досліджень у цьому напрямі серед вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, теоретико-методологічну та джерельну базу дослідження склали положення, які сформулювали у своїх працях такі вітчизняні і зарубіжні автори: М. Вершинін, С. Гаврилюк, Ю. Кабаков, Л. Климанська, М. Пілат, В. Сідак, А. Стадник, у яких проаналізовані принципи формування свідомості, активності, відповідальності із залученням інформаційно-комунікативного чинника.

Значну увагу науковці приділяють конструктивному і деструктивному впливах інформації на трансформації в державі та її політиці, питанням захисту інформації та інформаційної безпеки. Так, М. Пілат акцентує увагу на тому, що інформаційна діяльність є дієвим механізмом досягнення суспільно-політичних цілей держави (Пілат, 2013, с. 186).

А. Стадник аналізує чинники ефективного інформаційного впливу на масову свідомість і громадську думку. Автор висловлює застереження, що інформація умовно виступає як справжня зброя, яка може ефективно діяти у кризових ситуаціях за рахунок суб'єктивної подачі та маніпуляцій зі свідомістю великих груп і їх практичними діями (Стадник, 2016, с. 111).

М. Вершинін найбільш перспективним напрямом дослідження визначає зв'язок інтернету і демократії в аспекті можливості опосередкованої політичної комунікації (Вершинін, 2004, с. 98). Ю. Кабаков стверджує, що держави світу активно позиціонують себе як автори інформаційного простору і виступають в якості каталізаторів процесів дипломатизації, мілітаризації та сек'юритизації інформаційного простору (Кабаков, 2014, с. 54).

Вплив інформаційно-маніпулятивних технологій на процес легітимації влади розглядає С. Гаврилюк, роблячи акцент на зворотному впливі факторів легітимації влади на поведінку та сприйняття громадян. На думку автора, однією з причин деструктивних змін є відсутність справжньої відкритої політичної комунікації між владою та громадянами, оскільки існують кардинальні відмінності між обіцянками керівників і реальною соціальною дійсністю (Гаврилюк, 2016).

Л. Климанська досліджує соціально-комунікативні технології, які використовуються в політиці, аналізує їх особливості. (Климанська, 2007). Особливості функціонування кіберпростору та відповідні політичні наслідки розглядає у своїх роботах В. Сідак (Сідак, 2006). Предметом наукового аналізу стають і інші аспекти, пов'язані з інформаційно-комунікативним чинником.

Можна зазначити, що рівень наукових досліджень інформаційних процесів, які стають глобальними, досить високий, а їх спектр – широкий. Однак сучасні тенденції характеризуються новими викликами та загрозами і зумовлюють вияв нових форм співробітництва, сприйняття та конфліктів зі специфікою вияву у різних сферах суспільної діяльності. Тому низка питань потребує подальшого глибокого наукового аналізу.

Для сучасної форми комунікації останнім часом обирають мережевий формат спілкування щодо проблемних питань через блоги, телеграм-канали чи Facebook. Такі форми комунікації виправдані у сучасній дійсності, однак не завжди ефективні як форма офіційного звернення, в якій мають встановлюватися терміни розгляду, відповідальність за впровадження тощо. Такі форми спілкування не завжди є діалогом, а часто відбуваються у вигляді монолога та відповіді лише на вибіркові запитання. Офіційні ж сайти є остаточним продуктом уже прийнятих рішень. Їх плюс – в оперативності донесення інформації, але за відсутності важливих впливу на процес з боку інших учасників.

Якщо необхідно звернути увагу на проблему, яка має резонансне значення, в найкоротші терміни, то публічне звернення до представників потрібної сфери діяльності через мережеві канали є ефективною практикою. Адже масштабні перетворення в соціальній взаємодії відбуваються через зміни інформаційних потоків у суспільстві, їх актуалізації і підвищення рівня сприйняття.

Сучасні науковці акцентують увагу на інформаційно-комунікативній революції, яка відбувається у різних сферах. Виявом такої революції є перетворення акторів соціокультурного процесу на впливових авторитетних суб'єктів політики, яких готові підтримувати великі чи малі групи людей. Окрім внутрішніх інформаційних потоків, значний вплив на свідомість і поведінку здійснюють зовнішні суб'єкти, які також мають авторитетні і широкі кола підтримки своїх дій і рішень, надаючи зразки ефективних моделей і технологій інформаційно-комунікативного характеру.

Інформаційна система має ознаки транснаціонального феномену, що не обмежується територіальними кордонами та розширює наші уявлення про функціонування різних сфер суспільства. Це значно полегшує та прискорює засвоєння кращого зарубіжного досвіду, наприклад стосовно принципів і стандартів функціонування європейського освітнього простору. Такі інформаційні впливи та інформаційні технології можуть спрямовуватися на вирішення поточних внутрішніх питань та інтеграцію національної системи освіти у світовий освітній простір. Це – важливе завдання в контексті реалізації євроінтеграційних стратегій України.

Для сучасної України велике значення має аналіз досвіду провідних країн світу щодо розвитку інформаційного простору та впливу інформаційної політики на процеси взаємодії між державними інститутами, громадськими об'єднаннями, усіма суб'єктами освітньої діяльності та зацікавленими в її результатах. Подібна зацікавленість притаманна практично усьому суспільству, яке користується продуктом освітньої сфери у вигляді підготовлених фахівців різного профілю, розроблених технологій, сформульованих стратегій розвитку чи окреслених моделей і тактики вирішення суспільно-значущих завдань.

Фахівці освітніх закладів включені у практику захисту інформаційного простору, розвитку кіберпростору, що нині стає нагальним завданням державної політики, адже в цій сфері виникають небезпеки та загрози, при чому як в рамках власної держави, так і за її кордонами. На сучасному етапі інформаційно-комунікаційний простір стає полем боротьби за державні інтереси та захист безпеки держави і суспільства.

Останніми роками збільшується практика комп'ютерних атак, спрямованих на об'єкти бізнесової та фінансової сфер, на бази даних і сферу управління державними справами. Через крадіжку або спотворення важливої інформації відбувається блокування багатьох процесів, які унеможливають ефективну діяльність і завдають серйозних збитків. Це вимагає розвитку галузі комп'ютерних технологій, підготовки для неї професійних кадрів, фаховий рівень яких відповідає вимогам часу. Фахівців такого профілю нині потребують різні державні та недержавні структури: правоохоронна система, банківський сектор, інституції національної безпеки та оборони, бізнес-структури державного та приватного секторів. Це зумовлює необхідність вдосконалення правового регулювання функціонування усіх суб'єктів та об'єктів інформаційної сфери. Таким чином, система освіти включається у комплексну роботу, метою якої є вдосконалення відносин щодо інформаційного простору та інформаційної діяльності.

Заради вирішення таких завдань країни світу спрямовують державну політику на посилення захисту інформації, зокрема такої, що має обмежений доступ, містить державну та службову таємницю, стосується функціонування об'єктів критичної інфраструктури, носить конфіденційний характер. Окрім того, відбувається комплексне забезпечення захисту усіх об'єктів, які обробляють та зберігають інформацію. Аналогічні цілі стоять і перед Україною в рамках її власної інформаційної політики, яка реалізується засобами інституційного, нормативного та процесуального характеру.

Алгоритми захисту інформаційного простору потребують універсальної методики попередження протиправних дій в інформаційно-комунікативній сфері. В цьому аспекті важливо впроваджувати апробовані успішні методики. Прикладом практичного застосування механізмів кібернетичного захисту інформаційного простору можна визнати стратегії та тактичні прийоми, притаманні політиці Федеративної Республіки Німеччина. Керівництво цієї країни відводить значну роль мінімізації наслідків кібератак для суспільства та галузевих втрат. Матеріально-технічна база інформаційних ресурсів постійно оновлюється відповідно до новітніх розробок.

Питання захисту національної безпеки в аспекті вияву кіберзлочинності для Німеччини є пріоритетними. В цьому плані можна виділити такі ключові дії: прийняття відповідних за-

конодавчих актів, які визначають вимоги забезпечення захисту інформації загалом і захисту інформаційно-телекомунікаційного простору; затвердження Стратегії кібернетичної безпеки ФРН і доктринальних вимог захисту інформаційної інфраструктури (Сідак, 2006, с. 7–8). Систематизовано інституційну структуру у вигляді Національної ради кібербезпеки як дорадчо-консультативного органу, Національного центру кіберзахисту, який взаємодіє зі спецслужбами та удосконалює співробітництво між органами влади. Це підвищує рівень захисту від кіберзагроз і оперативність управління в усіх сферах, спираючись на сучасну законодавчу базу та організаційну структуру швидкого реагування.

Не менш корисним прикладом може слугувати досвід США. Нормативно-правова база США у галузі забезпечення захисту інформації містить федеральні закони та закони окремих штатів, які формують основу державної політики у цій сфері (Бусол, 2017, с. 25–26). Основним органом, який опікується захистом інформації, є Агенція національної безпеки, а вирішення стратегічних питань належить до компетенції Ради національної безпеки. Політика захисту інформації спрямована навіть на захист відкритої інформації, яка наявна в соціальних мережах. У США хакерські атаки прирівнюються до оголошення війни цій країні, що зумовлює жорсткі міри відповідальності та негативні наслідки для країн, з боку яких спостерігаються намагання зламати інформаційні системи США. Існує високий рівень захисту найбільш важливих об'єктів інфраструктури, задіяних в інформаційно-комунікативній сфері.

Законодавство і практика різних країн не охоплюють усі існуючі загрози та механізми реагування, які виникають на сучасному етапі розвитку та розповсюдження інформації, однак для української держави кращий зарубіжний досвід досить цінний і може прискорити демократичні трансформації із залученням саме інформаційно-комунікаційного чинника.

Інформація з політико-управлінських позицій розглядається як пріоритетний об'єкт впливу на різні групи населення, їх захист. Такий ракурс сприяє авторитету влади та спонукає населення до активної участі в реалізації програм розвитку. Інформаційний чинник може формувати суб'єктивне розуміння, дестабілізувати ситуацію і зумовлюючи делегітимацію влади і управління. Через різні інформаційно-комунікаційні канали і навіть через фільми і серіали з політичною тематикою ми отримуємо сигнали для політичної свідомості і обираємо відповідну модель поведінки в суспільстві. Тому питання інформаційної безпеки стоїть на одному рівні з військовою безпекою, а в рамках політико-управлінських відносин інформаційний фактор відіграє значну роль.

Адаптуючи цю роль до сфери освіти, необхідно визначити, що серед пріоритетів: підготовка висококваліфікованих фахівців ІТ-сфери та розширення використання інформаційно-комунікативних технологій у навчальному, виховному, науково-дослідному процесах і під час проведення незалежного оцінювання результатів навчання або при організації вступних кампаній, виключаючи потенційно корупційний складник чи просто суб'єктивізм.

Особливе місце у вирішенні таких завдань займають заклади вищої освіти. Сучасні українські реалії підтверджують їх значення у створенні новітнього інформаційного простору, спроможного стати частиною європейського і світового. У такому контексті можна навести приклад Національного університету «Одеська юридична академія», який є дієвим суб'єктом сучасних перетворень інформаційно-комунікативного простору.

Так, створення електронної наукової бібліотеки, функціонування ІТ-центрів у кожному навчальному корпусі університету оптимізують навчальну та науково-дослідну роботу студентів, аспірантів, професорсько-викладацького колективу. Широкий доступ до різних інформаційних джерел створює засади виховання молоді в дусі патріотизму у поєднанні з толерантністю. Це значно прискорює та покращує комунікацію з вітчизняними і зарубіжними навчальними закладами-партнерами, з роботодавцями. НУ «ОЮА» має угоди про співпрацю з більш ніж ста провідними зарубіжними закладами вищої освіти. Також забезпечуються оперативні зв'язки з органами управління освітньою галуззю, зокрема МОН України чи НАЗЯО.

Такі технології використовуються при проведенні контрольних заходів оцінювання якості підготовки, повністю виключаючи суб'єктивний фактор. З їх допомогою розширюється формат наукових заходів у вигляді інтернет-конференцій, вебінарів тощо. На базі факультету кібербезпеки та інформаційних технологій здійснюється підготовка фахівців, які застосовують

новітні інформаційно-комунікаційні технології в різних сферах життєдіяльності суспільства, в яких є потреба на сучасному етапі цивілізаційного розвитку.

У подібний спосіб система освіти включається в інформаційно-комунікативні потоки, що впливають на усю політичну систему, забезпечуючи сталий розвиток держави і суспільства та міжнародну кооперацію для безпечного існування людства. Глобальний інформаційний простір виступає в якості стратегічного суб'єкта сучасних суспільних трансформацій, а кожний його національний сегмент виконує важливу функцію, яка враховує специфіку окремих суспільств та особливості конкретних сфер діяльності. Україна активно долучилася до цих динамічних процесів.

Можна зробити **висновок**, що інформаційно-комунікаційний компонент є показником розвитку та зрілості політичної системи країни, а також показником можливих політичних конфліктів. Тому вирішення завдань суспільного розвитку та зменшення ризиків в управлінні суспільством актуалізують комплексний аналіз місця та ролі сучасних інформаційно-комунікаційних процесів. Адже саме в цій сфері вирішуються важливі завдання: протидія негативним інформаційним впливам, наповнення національного інформаційного простору адекватною (об'єктивною, достовірною, актуальною) інформацією, спрямованою на формування національної свідомості і консолідацію суспільства; запобігання внутрішнім конфліктам на ґрунті інформаційного протистояння, формування необхідної інформаційної бази для прийняття відповідних суспільним реаліям рішень в рамках сучасної державної політики. Система освіти повинна відігравати провідну роль у комплексному розв'язанні усіх цих завдань.

Література

- Бусол О.Ю. (2017) Інформаційна безпека США: законодавче регулювання та перспективи співпраці для України. Громадська думка про перетворення. № 12. С. 25–31.
- Вершинин М.С. (2004) Политическая коммуникация в информационном обществе: перспективные направления исследований. Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. тр. Санкт-Петербург : СПбГПУ. С. 98–107.
- Гаврилюк С.И. (2016) Информационно-манипулятивные технологии как составляющая процесса легитимации политической власти в Украине: попытка анализа. *Studia Humanitatis: Международный электронный научный журнал*. URL: <http://st-hum.ru/content/gavrilyuk-si-informacionno-manipulyativnyye-tehnologii-kak-sostavlyayushchaya-processa>.
- Кабанов Ю.А. (2014) Информационное пространство как новое (гео)политическое пространство: роль и место государств. *Сравнительная политика*. № 4. С. 54–59.
- Климанська Л.Д. (2007) Соціально-комунікативні технології у політиці: таємниці політичної «кухні». Монографія. Львів : Вид. НУ «Львівська політехніка», 2007. 332 с.
- Пілат М.Є. (2013) Інформаційні впливи та інформаційні війни: сутність понять та їхній взаємозв'язок в інформаційну епоху. *Вісник Львів. ун-ту. Серія: «Міжнародні відносини*. Вип. 32. С. 185–190.
- Сідак В. (2006) Організація системи захисту інформації в Німеччині: еволюція та сучасний стан. *Право, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. Вип. 2(13). С. 7–11.
- Стадник А.Г. (2016) Інформаційна війна як комунікативна технологія впливу на масову свідомість і громадську думку. *Грані. Соціологія*. № 1. С. 111–115.

References

- Busol O.Iu. (2017) Informatsiina bezpeka SShA: zakonodavche rehuliuвання ta perspektyvy spivpratsi dlia Ukrainy. [US information security: legislation and prospects for cooperation for Ukraine]. *Hromadska dumka pro peretvorennia*. № 12. S. 25–31.
- Gavrilyuk S.I. (2016) Informatsionno-manipulyativnyie tehnologii kak sostavlyayushchaya protsessa legitimatsii politicheskoy vlasti v Ukraine: popyitka analiza. [Information-manipulative technologies as a component of the process of legitimizing political power in Ukraine: an attempt at analysis.] *Studia Humanitatis: Mezhdunarodnyiy elektronnyiy nauchnyiy zhurnal*. URL: <http://st-hum.ru/content/gavrilyuk-si-informacionno-manipulyativnyye-tehnologii-kak-sostavlyayushchaya-processa>.
- Kabanov Yu.A. (2014) Informatsionnoe prostranstvo kak novoe (geo)politicheskoe prostranstvo: rol i mesto gosudarstv. [Information space as a new (geo) political space: the role and place of states.]. *Sravnitel'naya politika* № 4. S. 54–59.
- Klymanska L.D. (2007). *Social'no-komunikatyvni texnologiyi v polityci: tayemnyci politychnoyi "kuxni" : monohrafiya* [Socio-communicative technologies in politics: Secrets of political "kitchen" : monograph]. Lviv : Vydavnytstvo NU "Lvivska politexnika", 332.

Pilat M.Ie. (2013) Informatsiini vplyvy ta informatsiini viiny: sutnist poniat ta yikhonii vzaïmozv'iazok v informatsiinu epokhu. [Information influences and information wars: the essence of concepts and their interrelation in the information age.] Visnyk Lviv. un-tu. Seriia: "Mizhnarodni vidnosyny". Vyp. 32. S. 185-190.

Sidak V. (2006) Orhanizatsiia systemy zakhystu informatsii v Nimechchyni: evoliutsiia ta suchasnyi stan. [Organization of the information protection system in Germany: evolution and current state]. Pravove, normatyvne ta metrolohichne zabezpechennia systemy zakhystu informatsii v Ukraini. Vyp. 2(13). S. 7-11.

Stadnyk A.H. (2016) Informatsiina viina yak komunikatyvna tekhnolohiia vplyvu na masovu svidomist ta hromadsku dumku. [Information warfare as a communicative technology of influencing the mass consciousness and public opinion.] Hrani. Sotsiolohiia. № 1. S. 111-115.

Vershinin M.S. (2004) Politicheskaya kommunikatsiia v informatsionnom obschestve: perspektivnyie napravleniia issledovaniy. [Political communication in the information society: promising areas of research.]. Aktualnyie problemy teorii kommunikatsii : sb. nauch. tr. Sankt-Peterburg : SPbGPU. S. 98-107.

Анотація

Ківалов С. В. Інформаційно-комунікативний чинник сучасної політики та його роль у сфері освіти. – Стаття.

У статті показано, що стрімкий розвиток інформаційних технологій та їх використання в усіх сферах життєдіяльності зумовлює потребу переосмислення суспільством ролі інформаційно-комунікаційного чинника в політиці. Акцентовано увагу на тому, що по суті відбувається трансформація у напрямі перерозподілу влади від традиційних структур до центрів управління інформаційними потоками. Це пояснює зростання впливу засобів масової інформації та глобальних інформаційних мереж на усі процеси у суспільстві. Інформатизація та комп'ютеризація докорінно змінюють систему управління та комунікаційні зв'язки суб'єктів політики.

Розглянуто основні підходи до визначення ролі інформаційного чинника в політиці та наведені приклади зарубіжного досвіду у цій сфері. У центрі уваги статті – система освіти, яка відіграє особливу роль в усіх трансформаційних процесах. Інформаційно-комунікаційний чинник підвищує ефективність як внутрішньої комунікації, так і зовнішніх впливів системи освіти. Горизонтальні та вертикальні інформаційно-комунікаційні зв'язки сприяють ефективності управління щодо системи освіти та підвищенню якості навчальної, виховної, науково-дослідної діяльності освітніх закладів.

Система освіти є важливим складником процесу трансформації сучасного інформаційного простору. Вона, зокрема, адаптує інформаційну сферу до вимог часу шляхом впровадження інноваційних технологій, розробки нових інформаційних стратегій, підготовки кадрового забезпечення. Вирішення таких завдань конкретизовано на прикладі діяльності Національного університету «Одеська юридична академія».

Ключові слова: інформація, інформаційно-комунікаційний чинник, політика, система освіти, управління, інноваційні технології.

Summary

Kivalov S. V. The information and communication factor of modern politics and its role in education. – Article.

The article underscores that the rapid development of information technology and its use in all spheres of life stipulates the society to rethink the role of information and communication factors in a politics. The emphasis is made that in fact there is a transformation in the direction of redistribution of power from traditional structures to information flow control centers. This explains the growing influence of media and global information networks on all processes in society.

The informatization and computerization are radically changing the management system and communication of policy actors. The main approaches determining the role of the information factor in policy are considered and examples of foreign experience in this field are given. The focus of this article is the education system, which plays a special role in all transformation processes. The information and communication factors increase the effectiveness of the both internal communication and external influences of the education system. Horizontal and vertical information and communication links contribute to the effectiveness of management of the education system and improve the quality of educational, upbringing, research activities of educational institutions.

At the same time, the education system itself is an important component of the process of transformation of the modern information space. In particular, it adapts the information sphere to the requirements of the time, through the introduction of innovative technologies, development of new information strategies, staff training. The solution of such problems is specified on the example of the National University "Odessa Law Academy".

Key words: information, information and communication factor, policy, education system, management, innovative technologies.